

Ks. TADEUSZ SYCZEWSKI

PRACOWNICY DUSZPASTERSTWA RODZIN W NAUCZANIU JANA PAWŁA II I KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI

Sakramentalny akt zawarcia związku małżeńskiego kończy wprowadzić pewien etap, ale otwiera też kolejny – daje małżonkom szerokie możliwości ich współpracy z duszpasterstwem rodzin, np.: pogłębionej katechizacji, sakramentów świętych (zwłaszcza pokuty i Eucharystii), jak również wspólnej odpowiedzialności za wychowanie dzieci¹. Sakrament małżeństwa jest wielką wartością dla samych małżonków, dla społeczeństwa i dla Kościoła, stąd potrzebuje on nieustannego wzrastania, pogłębiania, by stawał się znakiem nadziei dla małżonków, by ich związek był trwały i wierny aż do końca. To dokonuje się dzięki łasce Boga, który od samego początku błogosławi ich związkowi i towarzyszy przez całe życie².

Przez pojęcie „duszpasterstwo rodzin” należy rozumieć istniejące już i działające struktury kościelne, do których należy zaliczyć: Komisję Episkopatu do spraw Rodzin, struktury diecezjalne, rejonowe, dekanalne, parafialne oraz to wszystko, co wykonuje się na rzecz dobra rodziny w ramach

Ks. dr hab. TADEUSZ SYCZEWSKI – Katedra Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL; adres do korespondencji: Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i duszpasterstwie rodzin (12 II 1969)*, [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1993*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 229.

² Papieska Rada ds. Rodziny, *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach (25 I 1997)*, [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. II, wyd. II poprawione, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 432.

duszpasterstwa³. Najważniejsze zadania duszpasterstwa rodzin wynikają z Magisterium Kościoła. Wielką rolę w tej dziedzinie odegrał Jan Paweł II, który w swoich dokumentach w sposób szczególny zwracał uwagę na ważność tego problemu oraz jego wpływ na trwałość rodziny i wierność małżonków. Dużo miejsca duszpasterstwu rodzin poświęciła także w swoim nauczaniu Konferencja Episkopatu Polski, wydając na ten temat wiele ważnych dokumentów.

Wprawdzie najważniejszym przedmiotem i podmiotem duszpasterstwa rodzin jest sama rodzina, jednak Jan Paweł II przypominał, że innymi ważnymi pracownikami tego duszpasterstwa są: biskupi, kapłani, zakonnice, zakonnicy, odpowiednio przygotowani do tych zadań świeccy oraz odbiorcy i pracownicy środków przekazu społecznego⁴.

Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na pracowników duszpasterstwa rodzin i ich wielkie znaczenie w formacji małżeństwa i rodziny, a także ukazanie, jak wielką rolę odgrywają pracownicy duszpasterstwa rodzin w profilaktyce zagrożeń rodziny polskiej w naszych czasach.

1. ZADANIA BISKUPÓW, PREZBITERÓW, ZAKONNIC I ZAKONNIKÓW

Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II w kan. 1063 stanowi: „Duszpasterze mają obowiązek troszczyć się o to, aby własna wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił”. Ta pomoc powinna być udzielana przede wszystkim poprzez przepowiadanie, katechezę, a także przez świadczenie pomocy rodzinom i małżonkom. To wszystko ma służyć temu, aby małżonkowie osiągnęli w rodzinie życie bardziej święte i doskonałe i w ten sposób mogli wypełniać swoje fundamentalne zadania⁵.

W adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* Jan Paweł II wyraźnie zaznacza, że pierwszą osobą odpowiedzialną za duszpasterstwo rodzin w die-

³ B. M i e r z w i ń s k i, *Duszpasterstwo rodzin*, [w:] *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa-Łomianki 1999, s. 100-101.

⁴ J a n P a w e ł I I, *Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym „Familiaris consortio”* (22 XI 1981), [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. I, wyd. II poprawione, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 219.

⁵ Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., kan. 1063, p. 1-4.

ceji jest biskup. To właśnie jego zadaniem, jako głowy diecezji, jest troska o ten wymiar duszpasterstwa diecezjalnego. Powinien on także zapewnić odpowiednią kadrę ludzi, w tym kierunku wykształconych i oddanych sprawie, oraz środki na funkcjonowanie duszpasterstwa rodzin, ażeby jego diecezja stawała się coraz bardziej prawdziwą „rodziną diecezjalną”, wzorem oraz źródłem nadziei dla tych wszystkich rodzin, które do niej należą⁶. W tym celu Jan Paweł II powołał do istnienia Papieską Radę do spraw Rodziny, której zasadniczym celem jest wspieranie duszpasterstwa rodzin i jego rozwój.

Pomocnikami biskupów są prezbiterzy i diakoni. Ich posługa, jak przypomnieli Jan Paweł II, stanowi zasadniczą część posługiwania Kościoła na rzecz małżeństwa i rodziny. Ich odpowiedzialność powinna dotyczyć nie tylko problemów moralnych czy liturgicznych, lecz także osobistych i społecznych. Mają być pomocą dla rodzin i małżeństw znajdujących się w różnego rodzaju kryzysach i trudnościach⁷.

Konferencja Episkopatu Polski zaznacza, że fundamentalnym zadaniem jest gruntowna znajomość spraw związanych z duszpasterstwem rodzin przez samych kapłanów. Zagadnienia dotyczące duszpasterstwa rodzin powinny być omawiane w ramach rejonowych czy dekanalnych spotkań księży. Na takich konferencjach należy znaleźć czas na wymianę doświadczeń duszpasterskich w tej kwestii⁸. Przygotowanie prezbiterów do duszpasterstwa rodzin należy rozpocząć już od studiów seminaryjnych⁹.

Papież Jan Paweł II przypomniał we wspomnianej adhortacji, że prezbiter czy diakon, po zdobyciu odpowiedniej formacji w tym zakresie, ma zawsze odnosić się do rodzin jak ojciec, brat, pasterz, nauczyciel, przyjaciel. Przekazywana wiedza w tym względzie ma być zgodna z Magisterium Kościoła, aby dopomogła rodzinom i małżeństwom w głębszym przeżywaniu swojej roli, umacniała wiarę, miłość i wpływała na trwałość życia małżeńskiego i rodzinnego. Dzięki nauce kapłanów rodzina ma poznać głębiej cele i zadania małżeńskie oraz pogłębiać duchowość życia małżeńskiego. Prezbiterzy poprzez swoje dogłębne nauczanie mają także przybliżać rodzinom tę

⁶ Adhortacja *Familiaris consortio*, nr 73.

⁷ Tamże.

⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa*, nr 4, 1; por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, nr 52.

⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa*, nr 4, 1; por. *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”*, nr 10.

prawdę, że uczestniczą one w Kościele w posłannictwie prorockim Chrystusa, dając słowem i dobrym przykładem świadectwo wierze. Dzięki temu nawiązują się szczególne relacje pomiędzy kapłanami a rodzinami¹⁰.

W przemówieniu na otwarcie Synodu Biskupów w dniu 26 września 1980 roku Jan Paweł II powiedział, że to „przecież rodzina daje życie społeczeństwu. To przecież w niej, poprzez wielkie dzieło wychowania, kształtuje się zrąb człowieczeństwa każdego człowieka na ziemi”¹¹. Do duszpasterzy zatem należy dołożenie wszelkich starań, by małżonkowie uważali za szczególne zadanie strzeżenie tej miłości, wierności i uczciwości oraz wszelkich dóbr, jakie z niej wypływają dla samych małżonków i dla społeczeństwa¹².

Do duszpasterzy należy również zatroskanie o to, by jak najwięcej małżeństw i rodzin odnalazło swoje miejsce w różnego rodzaju wspólnotach, ruchach czy stowarzyszeniach rodzin. Małżeństwa i rodziny potrzebują wsparcia ze strony środowisk chrześcijańskich. Ważna jest tutaj także wymiana doświadczeń, świadectwo wiary, pogłębienie świadomości Kościoła i odpowiedzialności za niego¹³.

Zadaniem duszpasterzy jest popieranie różnego rodzaju inicjatyw na rzecz duszpasterstwa rodzin, takich jak tworzenie przy parafiach kawiarenek, klubów, sal komputerowych, innych miejsc spotkań, gdzie rodziny mogłyby wzajemnie poznawać się, wymieniać doświadczeniami, wspierać się w trudnościach, wspólnie spędzać wolny czas¹⁴.

Dobłą formą duszpasterstwa rodzin, w dużej mierze zależną od duszpasterzy, mogą być parafialne rekolekcje rodzinne, dni skupienia. Dużą rolę może odegrać w duszpasterstwie rodzin także dobrze przygotowana, odbyta bez pośpiechu kolęda. To wymaga z pewnością od duszpasterzy odpowiednie zaangażowania, przygotowania właściwych pomocy itp.¹⁵

Konferencja Episkopatu Polski przypomina wszystkim duszpasterzom, że należy zadbać o rozwój duchowości małżeńskiej. Zadaniem duszpasterzy jest, aby nauczanie Jana Pawła II podczas środowych katechez na temat małżeń-

¹⁰ Adhortacja *Familiaris consortio*, nr 73.

¹¹ J a n P a w e ł II, Przemówienie na otwarcie Synodu Biskupów 26 IX 1980, nr 5, [w:] *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie 1978-1982*, Warszawa 1983, s. 17.

¹² J a n P a w e ł II, *Homilia podczas Mszy Świętej dla Rodzin 12 X 1980*, [w:] *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie 1978-1982*, s. 18-21.

¹³ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, rozdz. „Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie”, nr 44, Poznań 2001, s. 43.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

stwa i rodziny dotarło do świadomości wszystkich małżonków katolickich, tym bardziej że chrześcijańskiego modelu małżeństwa i rodziny w życiu społecznym nie da się obronić bez rozwinięcia duchowości małżeńskiej¹⁶.

Do duszpasterzy należy również objęcie troską rodzin dotkniętych problemami alkoholizmu, narkomanii czy wypaczeniami moralnymi¹⁷. Z pewnością ważna jest tutaj profilaktyka i terapia zagrożeń współczesnej rodziny polskiej: aborcja, antykoncepcja, alkoholizm, narkomania, rozwody, bezrobocie, emigracja itp. Niezbędna jest w tej dziedzinie ścisła współpraca kapłanów ze świeckimi. To do biskupa diecezji należy troska o przygotowanie właściwej i wystarczającej kadry do pracy w duszpasterstwie rodzin¹⁸.

Konferencja Episkopatu Polski w dokumencie „Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie”, przygotowanym przez Radę do spraw Rodziny, podkreśla, że kapłan, na wzór Dobrego Pasterza, ma towarzyszyć rodzinom doświadczającym dramatu poronień samoistnych. Ma być dla nich ojcem i bratem. Niech otoczy ich szczególną pasterską opieką, niech służy im wszelką pomocą, okazując wiele cierpliwości i dając im wsparcie duchowe¹⁹.

Również rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi powinny otrzymać wsparcie ze strony kapłanów. Do zadań duszpasterzy należy tworzyć wokół takich rodzin atmosferę życzliwości, miłości i dobra, gdyż tego najbardziej one potrzebują. Takie wsparcie daje im siłę. To jest także wielkie wyzwanie, które stoi przed katechetami²⁰.

Jan Paweł II w encyklice *Familiaris consortio* przypomina, że zakonnicy, zakonnice oraz pozostałe osoby życia konsekrowanego mogą wnieść wiele w apostołstwo rodzin i małżeństw. Są oni świadkami miłości, „która poprzez czystość przyjętą dla Królestwa niebieskiego czyni ich zawsze gotowymi do ofiarnego poświęcenia się służbie Bożej i dziełu apostołstwa”²¹. Stąd wypływa ich moc i wielkie możliwości rozwinięcia przez zakonników, zakonnice oraz członków licznych instytutów świeckich bądź stowarzyszeń służby rodzinom. Mogą to czynić poprzez ogarnięcie troską dzieci, szczególnie

¹⁶ Konferencja Episkopatu Polski. Rada ds. Rodziny, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2009, nr 106.

¹⁷ II Polski Synod Plenarny (1991-1999), rozdz. „Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie”, nr 44.

¹⁸ M i e r z w i ń s k i, *Duszpasterstwo rodzin*, s. 101.

¹⁹ Konferencja Episkopatu Polski. Rada ds. Rodziny, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, nr 111.

²⁰ Tamże.

²¹ Adhortacja *Familiaris consortio*, nr 74.

zaniedbanych, porzuconych, niechcianych, osieroconych, ubogich, pochodzących z rodzin patologicznych, upośledzonych. Wielkie zasługi mogą oddać też rodzinom, odwiedzając chorych, samotnych czy cierpiących z różnych powodów. Wielka jest rola zakonników i zakonnic w przygotowywaniu młodych do małżeństwa poprzez organizowanie kursów przedmałżeńskich, prowadzenie poradnictwa rodzinnego, organizowanie dni skupienia i rekolekcji – dopomaganie w ten sposób w przygotowywaniu ich do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Papież Jan Paweł II wyraźnie powiedział, że chciałby, aby osoby odpowiedzialne za instytuty życia konsekrowanego zechciały uznać apostołstwo zwrócone do rodzin za jedno z pierwszorzędných zadań, które w dzisiejszej sytuacji stało się bardzo naglące²².

2. ZADANIA SPECJALISTÓW ŚWIECKICH

W encyklice *Familiaris consortio* Jan Paweł II przypomina, że rodzinę łączą ze społeczeństwem żywotne i organiczne więzi, stanowi ona bowiem jego podstawę i stale je zasila poprzez swe zadanie służenia życiu: w rodzinie przecież rodzą się obywatele i w niej znajdują pierwszą szkołę cnót społecznych, które stanowią o życiu i rozwoju samego społeczeństwa. W ten sposób, na mocy swej natury i powołania, daleka od zamknięcia się w sobie, rodzina otwiera się na inne rodziny i na społeczeństwo, podejmując swoje zadania społeczne²³.

W przemówieniu do uczestników zjazdu duszpasterstwa rodzinnego zorganizowanego przez Komisję Episkopatu Włoch do spraw Rodziny Jan Paweł II przypomniał o tym, że należy popierać i pochwalać wszelkie inicjatywy mające na celu podtrzymywanie, kształtowanie i rozwijanie samej świadomości, a w dalszej kolejności praktycznego wypełniania zadań, które wynikają ze wzajemnych stosunków między rodzinami chrześcijańskimi i wspólnotami kościelnymi²⁴. Specjaliści świeccy, działający w różnego rodzaju wspólnotach kościelnych, właściwie prowadzeni przez duszpasterzy, mogą odegrać

²² Tamże.

²³ Tamże, nr 42.

²⁴ J a n P a w e ł I I, *Przemówienie do uczestników zjazdu duszpasterstwa rodzinnego zorganizowanego przez Komisję Episkopatu Włoch do spraw rodziny* (Rzym, 5 V 1979), [w:] Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie, s. 118.

znaczącą rolę w dziedzinie duszpasterstwa małżeństw i rodzin. Wielu z nich zasadniczo wykonuje to zadanie całkowicie bezinteresownie.

Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin z 12 lutego 1969 roku zaznacza, że rodzina jest szczególnym miejscem dla apostołstwa świeckich. Przede wszystkim pomoc ta ma się wyrażać w otoczeniu opieką rodzin wielodzietnych, opuszczonych, sierocych. Jednak aktualną potrzebą jest współpraca świeckich w upowszechnianiu i pogłębianiu praktycznej wiedzy o odpowiedzialnym planowaniu rodziny. W tej dziedzinie wielką przysługę mogą oddać rodzinom specjaliści: lekarze, socjologowie, psychologowie²⁵. Ponadto świeccy powinni stanowić zasadniczą obsadę parafialnego poradnictwa rodzinnego. Do tego typu zadań należy dobierać takie osoby, które mają w tym względzie odpowiednie przygotowanie oraz aprobatę i misję kanoniczną biskupa diecezjalnego²⁶.

Konferencja Episkopatu Polski w dokumencie *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, odwołując się do Karty Praw Rodziny, przypomina, iż w pierwszym rzędzie zadaniem państwa jest ochrona instytucji małżeństwa i rodziny²⁷. Wielką rolę w duszpasterstwie rodzin mogą odegrać ci specjaliści świeccy, którzy – czy to osobiście, czy też poprzez stowarzyszenia – są oparciem dla rodzin poprzez dobrą radę czy fachową, konkretną pomoc. Jan Paweł II ma tutaj na myśli przede wszystkim lekarzy, prawników, psychologów, pracowników społecznych, doradców²⁸.

3. ODBIORCY I PRACOWNICY ŚRODKÓW PRZEKAZU SPOŁECZNEGO

Jan Paweł II w encyklice *Familiaris consortio* napisał, że rodziny powinny mieć możliwość liczenia w znacznej mierze na dobrą wolę, uczciwość i poczucie odpowiedzialności ze strony osób zawodowo zajmujących się środkami

²⁵ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa*, nr 4, 3; zob. *Gaudium et spes*, nr 52; por. Encyklika *Humanae vite*, nr 27.

²⁶ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa*, nr 4, 3.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski. Rada ds. Rodziny, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, nr 144; zob. Karta Praw Rodziny, nr 1.

²⁸ Adhortacja *Familiaris consortio*, nr 75.

przekazu: wydawców, pisarzy, producentów, kierowników, dramaturgów, sprawozdawców, komentatorów i aktorów²⁹. Zadaniem duszpasterzy jest stała troska o tych pracowników, którzy zawodowo zajmują się środkami społecznego przekazu. Niezmiernie istotne jest popieranie katolików, którzy są odpowiedzialni za tego typu działalność³⁰.

Ponadto Papież przypomina, że należy z wielką czujnością, roztropnością i umiarem korzystać ze środków społecznego przekazu³¹.

Producenci mają obowiązek poznać potrzeby współczesnej rodziny. To wymaga z ich strony wielkiej odpowiedzialności i troski o właściwe przedstawianie istotnych problemów małżeńskich i rodzinnych. Przede wszystkim muszą wyeliminować to wszystko, co szkodzi istnieniu rodziny, jej fundamentalnym zadaniom, celom i przymiotom³².

Drugi Polski Synod Plenarny zauważa, że media pełnią ważną funkcję integracyjną i wychowawczą. Bywa jednak i tak, iż w wielu programach i filmach lansuje się przemoc, brutalność, bezmyślność, wzory postępowania oparte na filozofii moralnego relatywizmu, permissywizmu i nihilizmu. Często sami rodzice i dzieci bezkrytycznie przyjmują ukazywane w mediach błędne wzorce życia rodzinnego i małżeńskiego. Stąd jawi się przed pracownikami środków przekazu społeczne wielka odpowiedzialność, aby ukazywać w sposób zgodny z nauką Kościoła obraz małżeństwa i rodziny. Przedstawiać właściwe i godne do naśladowania wzorce życia rodzinnego³³.

*

Z nauczania Jana Pawła II i Konferencji Episkopatu Polski jasno wynika, że duszpasterz ma służyć Ewangelii, a w tej służbie szczególne miejsce powinna zajmować rodzina i małżeństwo. Przy różnego rodzaju spotkaniach kapłan ma obowiązek kształtować w małżonkach odpowiedzialność za konkretne zadania wynikające z małżeństwa. Te działania nie mogą ograniczać się tylko do spraw administracyjnych, ale ma to być gotowość do szczerego

²⁹ Tamże, nr 76.

³⁰ Por. tamże.

³¹ Por. tamże.

³² Por. tamże; zob. P a w e ł VI, *Orędzie na III Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, 7 kwietnia 1969 r., AAS 1969, s. 456.

³³ Por. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), nr 24-26, s. 38-39.

i bezinteresownego służenia rodzinie. Wielką rolę odgrywa tutaj sama inicjatywa, gorliwość i zaangażowanie duszpasterzy. Ważna w tym względzie jest także właściwa formacja ludzi odpowiedzialnych za ten wymiar duszpasterstwa.

Powinno się także popierać różnego rodzaju ruchy młodzieżowe, które na pierwszym miejscu stawiają wartości chrześcijańskie, gdyż one także odgrywają wielką rolę w tej dziedzinie życia Kościoła, jaką jest małżeństwo i rodzina. Do takich ruchów w parafii należy zaliczyć: oazę, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, harcerstwo, Akcję Katolicką itp.

FAMILY PASTORAL CARE WORKERS IN THE TEACHING
OF JOHN PAUL II AND THE CONFERENCE OF POLISH EPISCOPATE

S u m m a r y

The notion of pastoral care of families is to be understood as existing and active Church structures, and it should include: Episcopate Commission for Families, diocesan, district, deanery, parish structures, as well as everything that is done for the benefit of families within the scope of pastoral care. The crucial obligations of this kind of service follow from the Magisterium. In this respect, John Paul II made a great contribution. In his documents, he placed particular emphasis on this issue as well as its impact on the stability of family and spousal faithfulness. The Episcopate Commission clearly saw the significance of family pastoral care, publishing numerous important documents.

The crucial area of pastoral care is family itself. Beside family, according to John Paul II, the following workers of pastoral care must be enumerated: bishops, presbyters, nuns, religious clergy, trained laity as well as recipients and workers of the mass media.

The chief purpose of this study is to attract the readers' attention to the workers of family pastoral care and their great importance in the formation of marriage and family. Their role in family destruction prevention in Poland cannot be underrated, too.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: duszpasterstwo rodzin, biskupi, prezbiterzy, zakonnicy, zakonnice, świeccy, środki przekazu społecznego, nauczanie, małżeństwo.

Key words: pastoral care of families, bishops, presbyters, religious clergy, nuns, laity, mass media, teaching, marriage.